

Čosić je izrekel o našem bivšem parlamentarizmu, o hrvaškem vprašanju, o kmečkem vprašanju v Srbiji itd. najtežje, najkritičnejše in najresničnejše besede, kar sem jih kdaj bral. In kljub svojim napakam dokazuje pričujoče delo, da je bil mladi pisatelj epik kat eksohén, da je obetal nenavadno mnogo.

Pisati o mrtvih pisateljih — in zlasti še, ako so umrli mladi — je nekam tvegano početje. Vendar lahko trdim, da je *„Pokošeno polje“* vzlic ohlapni kompoziciji vsaj kot obet in dokaz stvariteljske resnosti in nenavadne poštenosti eden najpozitivnejših pojavov novejšega srbskega pripovedništva.

Čosić je nastopil leta 1924. in odtlej je objavil osem knjig, med njimi tri romane. Po zbirki novel *„Kao protekle vode“*, ki jo je lani izdala „Srpska Književna Zadruga“, je krenil v izrazito socialno smer. Potlej je dal *„Pokošeno polje“* — svojo labodjo pesem. Umrli je letos spomladi star okoli trideset let.

Ivo Brnčić.

GLEDALIŠKI PREGLED

Koncert Roberta Soëtensa. Med velikimi vijolinskimi osebnostmi, kakor so na primer: Hubermann, Spolding, Linz, Busch, Szigeti in drugi, zavzema Francoz Robert Soëtens prav častno mesto. Koncert, ki ga je priredil sredi maja v Filharmonični dvorani, je bil svojevrsten dogodek, žal, le za pičlo število občinstva, in je pokazal da je Soëtens pravi mojster na vijolini. Spored je bil sestavljen pretežno iz francoskih skladateljev, ki pač najbolj ustrezajo Soëtensovi glasbeni naravi, saj je posebno dovršeno podal prav za prav le dela svojih rojakov. Glavni poudarek koncerta je bil v sonati Cezarja Francka. Slišali pa smo še dela Debussyja, Milhauda in Ravela. Vse skladbe so bile podane spretno, fino in mojstrsko dovršeno. Celotnemu stilu je še najmanj ustrezal Mozartov koncert, kar je pač umljivo. Saj zahteva Mozart že v svojih tehničnih osnovah čisto drugo psihološko stališče, kakor pa na primer Ravel. Soëtens je pokazal globoko občutje, dovršeno tehnično znanje, zlasti eleganco loka, vsebinsko globino in osebnostno značilnost. Le škoda, da ni imel spremljevalec M. Lipovšek več sreče. Motila je zlasti neizdelana klavirska spremljava, in prav zaradi tega ni prišla do veljave glasbena plastika. Kljub temu pa je bil Soëtensov koncert pomemben glasbeni dogodek.

Srečko Koporc.

LIKOVNA UMETNOST

† DON FRANE BULIĆ. Ime dona Bulića je tako tesno zvezano s Solinom in Splitom cesarja Diokleciana, z zgodovino starih hrvatskih kraljev in z vso našo arheologijo, da se nam je nedavna vest o smrti vélikega moža zdela kar neverjetna, nemogoča. Kako naj bi don Frane zares zapustil svoje tiho mesto solinsko, katero je odkril izpod kamenja in prsti, kako naj bi se bil mogel za zmerom umakniti iz cesarske palače, katero je do zanjega varoval in branil pred neumevanjem množice in koristoljubjem poedincev? In vendar je res — Bulića ni več, neuklonljivi, osemminosemdesetletni sivi borec je omahnil in nad njegovim truplom se je zaprl težki pokrov marmornega sarkofaga, katerega si je sam v življenju postavil na solinskem mučeniškem pokopališču.

Splitskemu izobražencu in solinskemu kmetu je bil pokojni don Frane utelešena arheologija, živa znanost, budni varuh starih spomenikov. In prav to ga je ločilo od vseh drugih starinoslovcev, da ni bil le suhoparen učenjak, zgolj hladen znanstvenik brez stikov z življenjem in okolico. Bil je pravi sin ljudstva, živa, polna osebnost, globoko ukoreninjen v domači zemlji, fanatičen zanešenjak in hkrati trezen raziskovalec, povezan s sto in sto vezmi z usodo svojega naroda, ki ga je ljubil z vso silo svojega srca. Morda so bili in so še večji, globokoumnejši in slavnjejši arheologi, toda bolj samorodnega, z domačo zgodovino in sedanostjo neločljivo povezanega raziskovalca davnih vekov, ki bi tako res doživljal minilost in čutil s sedanostjo, ne najdeš zlepa. Don Bulić je bil dobri *genius loci* svoje ožje domovine, pravi legendarni pojav.

Njegovo življenje je bilo na zunaj brez posebnih pretresljajev. Rodil se je leta 1846. kot kmetijski sin v Vranjicu blizu Splita, na klasičnih tleh, kjer nešteti vidni spomeniki oživljajo spomin na nekdanjost in kjer je kmetova motika ob vsakem globljem udarcu odkrivala dokaze stare kulture. Po bogoslovskih naukih v Zadru je študiral klasično filologijo, kesneje še epigrafijo in arheologijo na dunajski univerzi. Služil je kot profesor in bil nazadnje ravnatelj splitske gimnazije. Iz političnih razlogov so ga, zavednega narodnjaka, kmalu upokojili. Kot ravnatelj arheološkega muzeja v Splitu in spomeniški konservator pa je deloval brez prestanka skoraj do smrti. Zasluga njegovega stalnega prizadevanja je, da je ta splitski znanstveni zavod dosegel tako stopnjo, in da mu je že v Avstriji preskrbel take krasne prostore.

Bulić je bil kot arheolog in zgodovinar res mnogostranski. S svojim duhom je objel z enako vnemo in ljubeznijo klasični rimski vek, starokrščansko dobo in začetke hrvatske narodne zgodovine. Proučaval je zlasti zgodovinske ostanke najstarejših grških in rimskih naselbin, predvsem v Solinu in okolici. Najbolj ga je pa mikalo življenje cesarja Diokleciana, solinskega rojaka, kateremu je posvetil niz razprav in več samostojnih knjig. Po Bulićevi zaslugi se je iz naplavin dvignilo, kar je ostalo od nekdanjega Solina. Izkopavanja je vodil z neverjetno žilavostjo, brez moralne podpore in v boju z vsemi skoro pol stoletja, objavljal in proučaval dosežene uspehe v učenih tujih časopisih, zlasti pa v svojem *Bulletinu*, katerega je urejal in sam polnil dobrih štirideset let, takó da predstavlja danes pravo zakladnico za vsakega arheologa in zgodovinarja, ki se bavi z našo preteklostjo.

Starokrščanska doba Solina, pa tudi ostale Dalmacije, tvori predmet velikemu delu Bulićevih raziskovanj. Mnogo truda je posvetil pojasnitvi življenjepisa splitskega patrona sv. Dujma in tovarišev mučenikov. Z odkritimi bazilikami in nekropolami na solinskem polju je v mnogem obogatil in razširil svetovno znanost o praprščanski dobi.

Kar pa dela tega očaka naše arheologije tako velikega in za nas pomembnega, so njegova odkritja iz dobe prvih hrvatskih kraljev. Kot pravi znanstvenik se ni ustavil pri simpatični mu osebnosti Dioklecianovi, z enako vnemo je razkrival zgodovino solinskih mučencev, s še večjo ljubeznijo je pa razgrinjal goste tenčice, ki so zakrivalo dobo starohrvatske zgodovine. Bulić je našel na solinskem polju samostan in grob kneza Trpimira s slovitim odlomkom arhitrava z napisom, razbral napisno ploščo na sarkofagu kraljice Jelene, matere kraljestva in zaščitnice sirot in vdov, ki ga je našel v ruševinah njene zadužbine pri Gospe od Otoka v Solinu. Odkopal je Zvonimirovo baziliko

nedaleč odondod in s tem kronal svoje delo, katero je pričel, ko je objavil svojo prvo knjigo o hrvatskih spomenikih. Jasno se je zavedal, da so ta razkritja in dognanja mimo zgolj znanstvenega pomena še izredno važna kot dokazi prastare visoke kulture hrvatskega naroda, ki je na temeljih zapadnega izročila zidal in nadaljeval delo prednikov z onkraj morja. Kako kmalu je zgodovina postavila na laž porogljive besede, izrečene Buliću leta 1888. v dalmatinskem saboru: Iz kamna samo kamen! Bulićeve najdbe so pokazale, da so prav ti neznatni odlomki velikanskega pomena za vso našo zgodovinsko vedo in da je upravičen njegov vzklik: Iz kamna zgodovina, in to naša hrvatska zgodovina!

Kot arheolog je vse življenje neutrudno delal z motiko in peresom, iskal, odkrival, raziskaval, zbiral in razlagal starine. Sam pravi v oporoki: „Skušal sem vselej do kraja izpolniti svojo dolžnost do znanosti, katero sem idealno vzljubil.“ To znanstveno delo je opravljal vestno, temeljito do poslednje podrobnosti in neugnano do svojih zadnjih dni. Kot pisec in tolmač zgodovine ni bil nikdar suhoparen. S prirojeno sposobnostjo vživetja je znal oživiti abstraktno snov: vsak kamen, vsak odlomek mu je govoril jasneje in zgovorneje od žive besede, mu obujal minule čase in v telesno otipljivih podobah razgrinjal davno usodo. A poslednji namen mu je bil vselej: ob nemih pričah davnine pokazati slavno veličino svojega naroda.

Bogate najdbe je kot konservator in ravnatelj muzeja s fanatično odločnostjo zbiral, varoval in ohranjal. Nad pol stoletja se je boril z otopelo avstrijsko birokracijo, z nedovzetnimi domačini mogočniki, cerkvenimi in posvetnimi, in sam stal v boju z neukim ljudstvom in puhlimi meščani. Srdito — a uspešno — je branil Dioklecianovo palačo pred dunajskim hofratom, ki jo je hotel proglasiti za — erarični kamnolom... Med vojno je pisaril neustrašna pisma in pošiljal spomenice avstrijskim generalom, da odvrne pretečo nevarnost od svojih spomenikov. Po vojni je vztrajal skoraj sam v tem neenakem boju, kjer je duha zoperstavljal gmoti in nadčutne ideale materialističnemu pojmovanju. Za vsak kamen, za vsako napisno ploščo, za vsak najdeni novce se je znova pognal v boj. Navzlic visoki starosti njegova borbenost ni prav nič odjenjala. Zadnja leta je celó narasla — če je to bilo sploh še mogoče. Ko se je pojavil načrt Meštrovičevega Grgurja Ninskega, se je z vso silo svoje veljavne osebnosti uprl. Bil je prepričan, da bo s tem gigantom za zmerom porušena skladnost splitskega Peristila, te edinstvene priče rimske stavbinske umetnosti. Žal, v ti, že vnaprej odločeni borbi ni zmagal. A če je do danes stari Split tako čudovito ohranil svoje častitljivo lice, da je s Solinom večno privlačna sila razumnemu tujcu, je to Bulićeva neprecenljiva zasluga. Njegovo življenjsko delo je tudi tamkajšnji arheološki muzej s prebogato, še neizčrpano biblioteko in z redkimi zbirkami, ki čakajo še raziskovalcev. — Če bi bili imeli zadnjega pol stoletja v slovenski metropoli enako gorečega in neustrašnega čuvarja zgodovinskih spomenikov, bi imela Stara Ljubljana danes drugačno lice...

Bulić je bil vse svoje življenje redke primer pravega humanista, kakor jih je danes že tako malo. Klasično veder in jasen duh je polno zajemal iz duhovnih zakladov antike in jih kot potomec bistrega in zdravega rodu presnavljal v žive darove, ki jih je vračal narodu. Ves kmetski sin in hkrati rojen gospod, je živel, mislil in čustvoval kot čist idealist, ki so mu bile duhovne vrednote

visoko iznad vsega posvetnega. Odtod njegova ljubezen do znanosti, požrtvovalnost in pripravljenost, tudi trpeti za svoje prepričanje, ne glede na korist in ljudsko sodbo. Čeprav je dosegel vso slavo in časti na pretek, se ni prevzel. Ostal je skromen, a samozavesten in nepopustljiv, kadar je šlo za idejo.

Kot človek vélikega formata in plemenitnik po srcu je delal vse in vselej z isto nesebično, čisto mislijo: kako najbolje služiti domovini. Z besedo in s pismom je kot učenjak v svetu množil in širil slavo hrvatskega imena, doma pa neustrašno branil pravice svojega naroda pred oblastniki. Nikdar ni skrival prepričanja, nikoli ni obračal plašča po političnem vetru. Zato je zaradi svoje močnatosti pretrpel marsikatero krivico. Kot raziskovalec, ki je bil trdno prepričan o pravilnosti svojega stališča, je zaradi žareče ljubezni do znanosti doživel nekatero bridkost. Njegovo človečansko odličnost pa kaže dejstvo, da je bil vselej prepričan in nepopustljiv pacifist. V oporoki je zapisal tele pomembne besede: „Kakor med svetovno vojno in po nji, hočem tudi še mrtev obsoditi vojno in vojno stanje po svetu, ki je ugonobilo in še ugonablja človeštvo.“

Ob solinski predmestni baziliki v Manastirinah, kjer so okrog sv. Dujma pokopani starokrščanski mučenci, spi v kamenitem sarkofagu don Frane. Prekrasen razgled se odpira s tega starodavnega pokopališča, ki ga je Bulić sam odkopal izpod stoletnih ruševin: na Mosor in Klis se obrača pogled, pa preko Solina na Vranjic sredi morskega zaliva in zadaj na Split s cesarsko palačo. Dokler bodo ohranjene solinske izkopine, dokler bo stal splitski Peristil, Bulićevo ime ne bo pozabljeno.

K. Dobida.

OBZORNIK

Zanimiva knjiga. Priznani francoski založbi „Edition de la Nouvelle Revue Critique“ je pred nekaj meseci izšla obsežna knjiga „*De Weimar au Chaos*“ (Von Weimar, über Potsdam, nach...). Pisec te izredno zanimive knjige je anonimni general nemškega Reichswehra, ki je iz najbližje okolice zasledoval vse zakulisne politične dogodke v sedanji Nemčiji. Knjiga je pisana v obliki dnevnika in nam prikazuje politična dogajanja v državi od 30. maja 1932. do 30. januarja 1933. General nam tu popisuje na jasn in neposreden način padec kanclerja Brüninga, Schleicherjevo in Papenovo vlado in končuje z imenovanjem Hitlerja za nemškega kanclerja. Iz knjige spoznamo tematično zgodovino sedanje Nemčije, najrazličnejša notranja trenja, posamezne politične osebnosti, ki so ostro in neprizanesljivo označene, skratka vse odgovorne in usodo Nemčije vodeče mo-

že, kako spletkarijo, kako se trgajo za najvidnejša mesta in skušajo uresničiti bodisi svoje dobre ali pa slabe smotre. Premnoge izjave so podprte z dokumenti, komentarji in podrobnimi popisi. Ta dnevnik nam marsikaj pokaže v drugačni luči; marsikaj, kar nam bi bilo sicer nejasno in nerazložljivo, razumemo in globlje dojamemo. Zlasti so važna v tej knjigi poglavja o nemškem tajnem oboroževanju, o raznih političnih načrtih in posebno o gibanju nacionalnega socializma, ki ga general zaničuje. Hitler je tako živo popisan, da poslej razumemo njegova dejanja bolj ko iz obsežnih in podrobnih knjig o njegovi ideologiji in smeri. Prav tako je popisan tudi zvito-repi, salonski Papen in stari umrli predsednik nemške države Hindenburg. Ali se bodo generalove prerokbe uresničile, bo pokazala bližnja bodočnost. Nekatere misli v knjigi so pa verjetne. (ao)